

vagy egyéb okot is kikutatni, mely a délibb fekvéseken a madárvonulásnak már ily korai beálltát eredményezte, s talán az is kideríthető lenne, hogy hol és miért akadt meg a vonulás oly egyszerre, hogy az illető fajok 10° é. sz. feljebb már a középidőn túl — *késve!* — érkeztek meg.

Sajnos, hogy ez még csak a jövő zenéje!

Megjegyzések a mocsári poszáta (*Acrocephalus palustris*, Bechst.) válfajáról.

CHERNEL ISTVÁN-tól.

Mióta BREHM K. L. a subspeciesek tanát — a kort megelőzve — az ornithológiában érvényre emelte és SCHLEGEL a háromnevű nomenclaturát elsőnek megkísérelte, nagysokára pedig az American Ornithologists' Union az 1886-ban kiadott «The Code of Nomenclature and Check List of North American Birds» című műben tényleg rendszertanilag alkalmazta, különböző nemzetközi zoológiai congressusok pedig annak jogos voltát elismerték, megkaptuk azt a kulcsot, mely szerint az eddig LINNÉ szellemében merev, változhatatlannak tartott fajkörök, bizonyos fajknál magukban is kisebb formakörökre oszthatók. Igaz, hogy így a folyton ingó rendszer egyrészt újabb és gyorsabb változékonyságnak lőn kitéve, de másrészt magába fogadta a fejlődésnek azt a magvát, mely a modern természettudomány felfogásához és követelményeihez nem csak hogy illik, de egyenesen annak logikai kifejtésére alkalmas.

Igen természetes, hogy az új csapás követésénél a kutatásnak újabb tere és alkalma szülemlett, mert nem egy eddig fajnak tartott madár fajérvényessége dült meg, míg ismét sok olyan formasorozat, mely eddig a rendszerben feltűnethető nem volt, abban — habár alárendelt — helyet kapott.

Azonban a rendszernek ilyen bővülésével és megtágulásával sok különböző felfogás és nézeteltérés is feltámadt, mert néhány ornithologus a válfajoknak a rendszerbe hozását mai napig

Eintreten des Vogelzuges verursachten, und es wäre vielleicht auch das zu ermitteln, *wo* und *warum* der Zug so plötzlich stockte, dass dieselben Arten — 10 Breitengrade nördlicher — nur mit einer so enormen Verspätung anlangen konnten.

Leider ist die Möglichkeit der Untersuchungen in dieser Richtung derzeit noch ein desiderium pium.

Bemerkungen über die Varietät des Sumpfrohrsängers, *Acrocephalus palustris* Bechst.

VON STEPHAN CHERNEL VON CHERNELHÁZA.

Seitdem CH. L. BREHM der Zeit vorgreifend die Lehre von der Subspecies in der Ornithologie geltend gemacht, SCHLEGEL die *trinäre* Benennung als Erster versucht — und lange nachher die American Ornithologist's Union in ihrem im Jahre 1886 herausgegebenen Werke «The Code of Nomenclature and Check List of North American Birds» auch factisch systematisch angewendet hatte; ferner verschiedene internationale zoologische Congresses die Rationalität desselben anerkannt hatten: seither haben wir das Mittel, mit welchem die bis dahin im Sinne LINNÉ's für unabänderlich gehaltenen Artenkreise, bei gewissen Arten in kleineren Formkreise getheilt werden können. Es ist wahr, dass dadurch das fortwährend schwankende System einer neueren und grösseren Unbeständigkeit ausgesetzt wurde, andererseits aber erhielt dasselbe jenen Keim der Entwicklung, welcher der Auffassung und den Forderungen der modernen Naturwissenschaften nicht nur vollkommen entspricht, sondern gerade deren logische Consequenz ist.

Es ist nur ganz natürlich, dass das Betreten der neuen Bahn der Forschung neuere Gebiete und neuere Richtung eröffnete und die Giltigkeit so mancher ehemals «guten Art» umgestossen wurde; andere Formengruppen dagegen, welche bis zu jener Zeit im System nicht unterschieden werden konnten, erlangten einen — wenn auch untergeordneten — Platz.

Einer solchen Erweiterung des Systemes folgte aber bald eine Verschiedenheit in den Auffassungen; es entstanden Meinungsunterschiede und einige Ornithologen acceptiren das Aufneh-

sem fogadja el, mások meg, a kik elfogadják, nincsenek mindig tisztában bizonyos madáralakokkal, hogy őket fajoknak, válfajoknak tartásák-e? s ha a válfaj érvényességében megbizonyosodnak, nem mindig tudják tisztán, melyik törzsfajhoz vegyék őket. Ez utóbbiakhoz tartozik az a madár is, melyet NAUMANN ismertetett először 1860-ban *Sylvia (Calamoherpe) horticola* néven¹ s mint külön fajt akarta a rendszerbe illeszteni. Későbbi megfigyelések azonban megmutatták, hogy vannak ugyan az új fajul felállított madárnak némely különös jellegei, de sokkal kisebb számban, mint azt NAUMANN vélte s mindenesetre nem elegendők arra, hogy faji érvénye — legalább ez idő szerint — megállhatna.

Így történt azután, hogy az ornithologusok nagy része egészen tekinteten kívül hagyja, mások, mint HOMEYER J. N.² és HARTERT³ fajnak tartják, REICHENOW⁴ kétségesnek mondja, RUS-SOW válfajnak tekinti. BALDAMUS⁵, JUNGHANS⁶ s többen az *Acrocephalus arundinaceus* Gm., ismét mások az *Acrocephalus palustris* Bechst. válfajának gondolják; ez esetben «*horticolus* Naum.» harmadik név jelöli a válfaj viszonyt.

Hazánkban én kétszer találkoztam vele, de ezen tapasztalataim nyomán az utóbbiak nézetét tartom helyesnek. 1887 tavaszát és a nyár egy részét a velencei tónál töltém unokabátyám M. P. házában, mely a tó partjától alig pár száz

¹ Naturg. d. deutsch. Vög. XIII. köt. p. 444. (Ibid. Nachträge p. 82.). NAUMANN 1840-ben egy *Sylvia fruticola*-t írt le, mely azonban előttem, úgy látszik, nem azonos a *horticola*-val.

² A. & K. MÜLLER: Thiere d. Heimath II. p. 585. munkában.

³ E. HARTERT: Vorl. Verz. einer Orn. Preussens. — Mitth. d. orn. Ver. Wien, IX. 1887. p. 162.

⁴ Syst. Verz. d. Vög. Deutschl. etc. 1889. p. 7. — REICHENOW az *Acr. palustris* fajhoz tartozó jegyzetben emlékszik meg róla.

⁵ Der Teichrohrsänger im Garten. — Monatschr. d. deutsch. Ver. z. Schutze d. Vogelw. 1889. XIV. p. 299.

⁶ Ornith. aus Hessen. — Mitth. d. ornith. Ver. Wien, 1894. XVIII. p. 50.

men der Varietäten in das System noch heut' zu Tage nicht, andere dagegen, die es annehmen, sind oft darin nicht im Reinen, ob sie gewisse Vogelformen als Species oder als Subspecies ansehen sollen? und wenn sie auch von der Giltigkeit der Varietät überzeugt sind, so sind sie nicht immer im Klaren, zu welcher Stamm-Art sie dieselben eintheilen sollen.

Zu diesen strittigen Formen gehört auch jener Vogel, welchen NAUMANN zuerst im Jahre 1860 unter den Namen *Sylvia (Calamoherpe) horticola*¹ besprochen hatte, und welchen er als eine neue Art in das System einreihen wollte. Spätere Beobachtungen haben aber erwiesen, dass dieser, als neue Art aufgestellte Vogel zwar gewisse wahrnehmbare Charactere besitzt, diese aber dennoch viel geringer sind, als dies NAUMANN angenommen hatte und dass diese Charactere keinesfalls genügen, um seine Artsgiltigkeit zur Zeit aufrecht erhalten zu können.

Daher kommt es, dass ein grosser Theil der Ornithologen diesen Vogel gänzlich ausser Acht lässt; andere wie E. F. VON HOMEYER,² HARTERT³ halten ihn für eine Art, REICHENOW⁴ ist noch im Zweifel, RUS-SOW behandelt ihn als Varietät. BALDAMUS,⁵ JUNGHANS⁶ und andere betrachten ihn als Varietät von *Acrocephalus arundinaceus* Gm.; wieder andere aber als Varietät von *Acrocephalus palustris* BECHST.; wobei das Verhältniss einer Subspecies durch den dritten Namen «*horticolus* NAUM.» bezeichnet ist.

Bei uns in Ungarn fand ich den Vogel zweimal vor; auf Grund meiner Erfahrung muss ich aber die Auffassung der Letzteren theilen.

Im Jahre 1887 verbrachte ich den Frühling und theilweise auch den Sommer am Velenze-er See als Gast meines Cousins P. von M., dessen Haus vom Ufer des Sees kaum einige 100 Meter weit entfernt, auf einer Anhöhe steht,

¹ Naturg. der deutsch. Vög. Bd. XIII. p. 444. (Ibid. Nachtr. p. 82.). NAUMANN'S «*fruticola*» (1840) scheint mir von seiner «*horticola*» verschieden zu sein.

² A. J. K. MÜLLER: Thiere d. Heimath. II. p. 585.

³ E. HARTERT: Vorläuf. Verz. einer Orn. Preussens. — Mitth. d. orn. Ver. Wien 1887. XI. p. 162.

⁴ Syst. Verz. d. Vög. Deutschl. etc. 1889. p. 7. — REICHENOW führt ihn in einer Notiz bei *Acrocephalus palustris* an.

⁵ Der Teichrohrsänger im Garten. — Monatschr. d. deutsch. Ver. z. Schutze d. Vogelw. 1889. XIV. p. 299.

⁶ Ornith. aus Hessen. — Mitth. d. orn. Ver. in Wien 1894. XVIII. p. 50.

méternyire, tágas kert közepén, dombon emelkedik. A dombtetőn a lakóház és melléképületei majd csaknem zárt udvart képeznek, melynek közepe nagyobb orgonabokorral (*Syringa vulgaris*) van beültetve; ebből a bokorból azután néhány magasabb fa is nyúlik ki. Junius végén naponként hallottam itt — úgy a sűrűben, mint a fakoronákban is — azt a jellemző, mindenféle madárénekből összetett dalolást, mely a *Hypolais icterina* Viell. és az *Acrocephalus palustris* Bechst. sajátja. A helyi körülményeket tekintve, semmi kétségem sem volt az iránt, hogy előbbi fajjal van dolgom, bár föltűnt, hogy daloltságába a nádi poszáták strófáiból, recsegő, rikácsoló hangjaiból is sokat kever bele; de hát ezt a tó közelségének tulajdonítottam, honnét a különböző nádi poszáták éneke sokszor a kertig is elhangzik s így madaram énekutánzó képességétől ezek a hangok is kitelnek. Julius 3-án a még javában éneklő szárnyast jobban szemügyre véve, mivel alul feltűnő halvány rozsdasárgának, felül pedig sötétebbnek tűnt föl, mint a *Hypolais icterina* Viell. és viselkedése is elütött attól, meglöttem. Alig hogy kezembe került, beigazolódott kételkedésem jogossága; a madár nem volt *Hypolais*, hanem inkább *Acrocephalus palustris* Bechst., habár ehhez sem mindenben hasonlós.

Legjobban úgy jellemezhetem alakját, színét és életét véve, hogy az a *Hypolais icterina* Viell., *Acrocephalus palustris* Bechst. és *Acrocephalus arundinaceus* Gm. (nec Linné!) három fajnak mintha összetételéből került volna ki, de mindenben mégis legközelebb az *Acr. palustris*-hoz állott.

Felül se nem rozsdabarna, vagy olajbarna, vagy zöldesbarna nem volt, alul se nem sárgásfehér, sem sárga vagy fehér, vagy rozsdásfehér, hanem a mint fején, hátán, farkfőlén a három első színből kevert egyszínű sürkés zöldes olajbarna, úgy alul, kivéve a fehér, igen finoman szürkés agyagsárgán lehelt torkot, a rozsdás sárgafehér szín uralkodott, mely az oldalakon egy árnyalattal sötétebb volt. Az evező- és farktollak egyszínűen olajbarnák voltak a felső testszínezettel szegélyezve; csőre és lábai alakra,

u. z. umgeben von einem ausgedehnten Parke. Das Haus bildet mit seinen Nebengebäuden einen beinahe ganz geschlossenen grossen Hof, dessen Mitte eine Syringa-Gruppe einnimmt, aus welcher mehrere, höhere Bäume emporragen. Ende Juni hörte ich hier täglich — sowohl im Gebüsch, wie auch in der Krone der Bäume — jenen charakteristischen, aus allerlei Vogelstimmen zusammengesetzten Gesang, welcher dem der *Hypolais icterina* VIEILL. und dem des *Acrocephalus palustris* BECHST. eigen ist. Auf Grund der localen Verhältnisse hegte ich keinen Zweifel, dass ich es mit der ersteren Art zu thun habe, obwohl es mir aufgefallen ist, dass der Vogel in seinen Gesang viel von den Strofen und schrillen Tönen der Rohrsänger mischt; dafür hielt ich aber die Nähe des Sees für verantwortlich, woher die Stimmen der verschiedenen Rohrsänger-Arten bis in den Garten vielfach herübertönen; mein Vogel hatte also bei seinem grossen Nachahmungsvermögen die Gelegenheit sich diese fremden Töne anzueignen. Am 3. Juli fasste ich den noch immer singenden Vogel schärfer ins Auge und da mir die Unterseite desselben viel heller-rostgelblich, die Oberseite viel dunkler schien, als bei *Hypolais icterina* VIEILL., schoss ich denselben herab. Kaum in meine Hände gerathen, sah ich meinen Zweifel schon begründet; der Vogel war nicht *Hypolais*, sondern viel eher *Acrocephalus palustris*, obgleich er auch mit diesem nicht vollkommen übereinstimmte. Ich characterisiere den Vogel hinsichtlich seiner Form, Farbe und seiner Lebensweise am besten, wenn ich denselben als eine Vermischung dreier Arten, nämlich der *Hypolais icterina* VIEILL., des *Acrocephalus arundinaceus* Gm. und des *Acrocephalus palustris* BECHST. darstelle, welcher aber dennoch dem *Acrocephalus palustris* am nächsten steht.

Die Oberseite war weder rostbraun, noch oelbraun, noch grünlich-braun, die Unterseite weder gelblichweiss noch gelb oder weiss, noch roströthlichweiss, sondern der Kopf, Rücken und Bürzel waren — gleich einer Mischung der obenerwähnten Farben — einfärbig graulich-grünlich-olivengrün, die Unterseite zeigte — mit Ausnahme der weissen sehr fein graulich-oekergelb angeflogenen Kehle, eine vorherrschend rostgelbweisse Farbe, welche an den Seiten etwas dunkler war. Die Schwingen- und Schwanzfedern waren einfärbig olivengrün, von

úgy színre is az *Acr. palustris* és *arundinaceus* csőre és lábai között mintegy kapcsol képeztek, azonban emlékeztettek a *Hypolais* csőrére és lábaira is; különösen a csőr hosszabb és erősebb volt, mint az *Acr. palustris* csőre, de rövidebb s nem oly karcsú, mint az *Acr. arundinaceus*-é. Éneke ugyancsak az *Acr. palustris* és *Hypolais icterina* énekéhez hasonlított, de egyes hangokban az *Acr. arundinaceus* dalához is, habár tőle lényegesen eltért s az előbbi két fajhoz sokkalta közelebb állott. Tartózkodási helye a *Hypolais*-hoz hozta legközelebb.

Másodszor a jelen évben bukkantam rá, ugyancsak Fehér megyében. Május 23-án Csalán K. Gy. nagybirtokos parkjában sétálgatva, egyik igen sűrű, nagy orgonabokor csoportban hallottam azt a különös éneket, melyet a fentebb leírt madártól 7 év előtt Velenczén is hallottam. A madár a felső ágak közt ült, lomboktól annyira védve, hogy csak gondos fürkészés után láthattam meg; de a mint megpillantott, rögtön elhallgatott s elbújt tekintetem elől. Kevés idő múlva azután a szomszéd díszbokor és facsoporozat sűrűjében szólalt meg újra, de megint annyira elrejtőzködött, hogy sokáig nem találhattam meg. Egyáltalán igen félénk, vad volt s csak pillanatokra mutatkozott a lombok nyílásain át. Egész napon át figyeltem, s ez idő alatt, a déli órákat kivéve, folyton énekelt az említett két bokrozatban. Megjegyzendőnek tartom itt, hogy tartózkodási helye szakasztott olyan volt, mint a mely a fülemilének, poszátáknak megfelel s a parkban levő kis tótól meglehetősen messze esett. Nádasok, nagyobb vizek a közelben nincsenek, a velencei tó több kilométernyire fekszik innét s a vidék jellege inkább dombos, kivéve egy völgyet, melynek talpát nagyobb rétségek, vízárkok s mocsaras helyek képezik.

Fészke után eredménytelenül kutattam; a bokrok áthatlansága következtében azt hamarosan megtalálni igen bajos lett volna. Miután alkonyodni kezdett s távozásra kellett gondol-

der Farbe der Oberseite eingesäumt; Schnabel Füsse, so nach der Gestalt, wie auch in der Farbe — schienen ein Uebergang zwischen *Acrocephalus palustris* und *arundinaceus* zu sein, erinnerten aber auch an den Schnabel und an die Füsse — der *Hypolais*; insbesondere war der Schnabel länger und stärker als bei *Acrocephalus palustris*, aber kürzer und wenig gestreckter, als bei *Acrocephalus arundinaceus*. Der Gesang war dem des *Acrocephalus palustris* und der *Hypolais* ähnlich, mit Anklängen des *Acrocephalus arundinaceus* Gesanges, obzwar wesentlich verschieden. Der Aufenthalt und das Benehmen brachten ihn endlich der *Hypolais* am nächsten.

Zum zweitenmal traf ich ihn heuer, ebenfalls im Weissenburger Comitete an. Am 23. Mai im Parke des Grossgrundbesitzers G. von K. zu *Csala* spazierend, hörte ich in einer sehr dichten, grossen *Syringa*-Partie jenen sonderbaren Gesang, den ich auch in Velence vor 7 Jahren von den oben beschriebenen Vogel vernommen hatte. Der Vogel sass in den oberen Gezweige, durch das Laub dermassen geschützt, dass ich denselben erst nach mühevolem Beäugen erblicken konnte; mich kaum bemerkend, verstummte er plötzlich und verschwand vor meinem Blick. Kurz darauf liess er sich in den nachbarlichen Gestrüpp- und Baumpartien hören, aber so versteckt, dass ich seiner lange nicht ansichtig wurde. Ueberhaupt war er sehr scheu und furchtsam und zeigte sich immer nur auf Momente durch die Lichtungen des Laubes. Ich hatte ihn den ganzen Tag beobachtet, während dieser Zeit sang er — die Mittagsstunden ausgenommen — ohne Unterbrechen immer in den erwähnten zwei Gestrüpp-Partien. Hier muss ich bemerken, dass sein Aufenthaltsort genau mit dem der Nachtigall oder Grasmücke übereinstimmend war und vom im Parke befindlichen Teiche ziemlich entfernt lag. Grössere Röhrichte, Gewässer sind in der Nähe nicht vorhanden, der Velence-er See liegt mehrere Kilometer weit und der Character der Gegend ist mehr hügelig — mit Ausnahme eines Thales, dessen Sohle durch grössere, mit Wassergräben durchkreuzte Wiesen und sumpfige Niederungen gebildet wird.

Nach seinem Nest hatte ich vergebens gesucht; in Folge der Undurchdringlichkeit des Gestrüppes wäre es auch in der Schnelligkeit kaum zu erspähen gewesen sein. Nachdem die

nom, meglöttem a madarat. Külsejére nézve teljesen megegyezett a 7 év előtt lött példányommal, csak alteste volt egy gondolatnyit jobban rozsdásas, háta pedig valamivel világosabb; vagyis ez, mint amaz is, teljesen megfelelt annak, a mit NAUMANN ír: «hogy az *Acr. palustris* és *arundinaceus* között álló, felül valamivel világosabb mint az *arundinaceus*, alul meg agyagsárgább mint a *palustris*».

Láthatjuk, hogy a tollazat színe nem sok lényeges eltérést mutat említett két faj színezetétől; de hát nem is tulajdonítunk valami különös súlyt a tollazat színének, éppen az *Acr. palustris* és *arundinaceus* fajok megítélésénél, mert hiszen ismeretes, hogy a tipikus színű *Acr. arundinaceus*-tól a tipikus színű *Acr. palustris*-ig egy hosszú láncolatban a rozsdabarnától a szürkészöldig minden átmenet megvan, oly annyira, hogy lövött, kitömött vagy bőrben lévő példányokat, ha csak nem különösen tipikus példányok, még a legnagyobb gyakorlattal sem tudjuk kétséget kizáróan biztosan meghatározni, vajjon az *Acr. palustris* vagy *arundinaceus* fajhoz tartoznak-e? ⁷ Sőt a méretek alapján sem mindig érünk célra. Mert igaz, hogy rendszeren az *Acr. arundinaceus* csőre hosszabb, csüdjei kisebbek, mint az *Acr. palustris* csőre és csüdjei, de átmenetek itt is vannak. Tapasztalataim nyomán e két fajt lövöttek vagy bőrben még legjobban a szárnyméretekből és a szárny alakjából lehet felismerni, támaszkodva az előbb említett jegekre is. A legközönségesebb képletek ezek:

Acrocephalus arundinaceus Gm.

Szárnyhossza középszámban: 65 $\frac{m}{m}$.

2-ik (1-ső nagy) evező legtöbb esetben = 4-ik evezővel (3-ik nagy).

3-ik (2-ik nagy) evező a szárny leghosszabb tolla.

Acrocephalus palustris Bechst.

Szárnyhossza középszámban: 70 $\frac{m}{m}$.

2-ik (1-ső nagy) evező valamivel kisebb a 3-ik (2-ik nagy) evezőnél.

⁷ Ez az oka, hogy már BREHM K. L. 1831-ben (Handb. d. Naturg. aller Vög. Deutschl. p. 443) 6 válfajt különböztetett meg e két faj között s újabb ezekhez még mások is kerültek.

Dämmerung hereinbrach, und ich abreisen musste, schoss ich den Vogel. Nach seinem Äusseren stimmte er mit dem vor 7 Jahren erlegten Exemplare überein, nur die Unterseite war etwas mehr rostfärbiger, der Rücken aber etwas heller; beide stimmten aber mit der Beschreibung NAUMANN's in der er sagt, dass der Vogel: zwischen *Acrocephalus palustris* und *arundinaceus* steht, von etwas lichterer Färbung als letzterer und etwas mehr ockergelb als *palustris* ist. Wie ersichtlich, hat die Farbe des Gefieders wenig Abweichendes von dem der erwähnten beiden Arten; wir wollen aber auch nicht viel Gewicht — bei Beurtheilung des *Acrocephalus palustris* und *arundinaceus* — auf die Färbung des Gefieders legen, weil ja bekanntlich vom typisch gefärbtem *Acrocephalus arundinaceus* bis zum typisch gefärbten *Acrocephalus palustris* in einer langen Reihe von rostbraun bis zum graulichgrün alle Uebergänge vorzufinden sind, so sehr, dass man erlegte, ausgestopfte oder in Bälgen präparierte Exemplare — wenn es nicht besonders typische sind — selbst bei der grössten Uebung nicht immer unanfechtbar bestimmen kann, ob sie zu *Acrocephalus palustris* oder zu *arundinaceus* gehören? ⁷ Auch die Maasse bieten hier wenig Stütze. Obgleich in der Regel von *Acrocephalus arundinaceus* der Schnabel länger, die Tarsen kürzer sind als von *Acrocephalus palustris*, so finden sich auch hier Uebergänge. Auf Grund meiner Erfahrung sind diese beiden Arten, erlegt oder in Bälgen, noch am ehesten aus den Flügelmaassen und nach der Flügelform erkenntlich, gestützt auch auf die erwähnten übrigen Kennzeichen. Die gewöhnlichsten Formeln sind wie folgt:

Acrocephalus arundinaceus Gm.

Flügelänge durchschnittlich: 65 $\frac{m}{m}$.

2-te (1-te grosse) Schwinge zumeist = der 4-ten (3-ten grossen).

3-te (2-te grosse) Schwinge ist die längste Feder im Flügel.

Acrocephalus palustris BECHST.

Flügelänge durchschnittlich: 70 $\frac{m}{m}$.

2-te (1-te grosse) Schwinge etwas kürzer als die 3-te (2-te grosse).

⁷ Dies ist der Grund, dass schon Ch. L. BREHM im Jahre 1831 (Handb. d. Naturg. aller Vög. Deutschl. p. 443) sechs Subspecies unterschieden hat, zu welchen in neuerer Zeit noch mehrere hinzukamen.

2-ik (1-ső *nagy*) evező nagyobb a 4-ik (3-ik *nagy*) evezőnél.

3-ik (2-ik *nagy*) evező a szárny leghosszabb tolla.

Természetesen ezek mellett számos más képletet is találunk, melyekre ez alkalommal nem akarok reá térni, de közlöm az én két *horticolus* példányom képletét, mely ez esetben az itt szóbanforgó küljegyek ingadozása mellett is, a madarat mégis az *Acr. palustris*-hoz viszi közelebbre.

Acrocephalus palustris horticolus Naum. (2 péld.)

Szárnyhossza: 70 és 72 $\frac{m}{m}$.

2-ik (1. *nagy*) evező =, vagy valamivel nagyobb a 3-ik (2-ik *nagy*) evezőnél.

2-ik és 3-ik (1-ső és 2-ik *nagy*) evező a szárny leghosszabb tolla.

Szándékosan nem akarok sok értéket ezeknek a képleteknek tulajdonítani, mert az utóbbinál csak két példány állt rendelkezésemre, az előbbi két fajnál meg találtam tipikus színű és — különösen kiemelem — tipikus biológiai sajátosságokat eláruló (tartózkodási hely, ének, fészkelés) *Acr. arundinaceus* Gm. példányt, melynek szárnymeretei és alakja az *Acr. palustris* Bechst. hason jegyeivel egyezett. *Biztos megkülönböztetést e madárcsoportnál ez idő szerint a biológiában találók.*⁸

Kitűnő gyakorlottsággal igaz, legtöbb esetben a küljegyekből is meghatározhatjuk a fajt, de nem minden példánynál.

A magam részéről nem értek egyet BALDAMUS, JUNGHANS s mások nézetével, kik a *horticolus* az *Acr. arundinaceus* Gm. válfajának tekintik, különösen mivel észleleteik az én tapasztalataimmal egyeznek. A mit BALDAMUS fészkeléséről mond, hogy 5—6 méternyi magasra épít s fészke sokkal lazábban készül, mint a többi nádi poszáták igazán művészies, kikerekített, nádszálakhoz kötözött alkotmányai, az csak megerősíti, hogy az alkalmazkodás kiváló és átalakító példájával van dolgunk, mely igen is méltó a figyelmünkre, de annak megállapításához, melyik faj válfajának tartjuk madarunkat? nem lényeges.

Az *Acr. arundinaceus* és *palustris* synonymái dolgában uralkodó zavar, mely még egyes buvárok idesorozható válfajai által is növekedik,

⁸ Russow azt írja, hogy a *horticolus* is csak életmódjában különbözik.

2-te (1-te grosse) Schwinge länger als die 4-te (3-te grosse).

3-te (2-te grosse) Schwinge ist die längste Feder im Flügel.

Acrocephalus palustris horticolus NAUM.

(2 Exempl).

Flügelänge 70 und 72 $\frac{m}{m}$.

2-te (1-te grosse) Schwinge = oder etwas länger als die 3-te (2 te grosse).

2-te und 3-te (1-te und 2-te grosse) Schwinge bilden die Flügelspitze.

Absichtlich lege ich wenig Werth auf diese Formeln, hatte ich ja doch von der letzteren Form nur 2 Exemplare zur Verfügung; unter den obigen Arten aber fand ich auch schon ein typisch gefärbtes und — es soll besonders hervorgehoben sein — typische, biologische Züge zeigendes (Aufenthaltort, Gesang, Nestbau) *Acrocephalus arundinaceus* Exemplar, deren Flügelmaasse und Flügelform mit den hier gegebenen Kennzeichen von *Acrocephalus palustris* übereinstimmte. *Meines Erachtens ist in dieser Vogelgruppe der sicherste Unterschied nur in der Biologie zu suchen.*⁸ Bei ausgezeichneter Uebung lässt sich zwar die Art auch durch die äusseren Kennzeichen meistens bestimmen, doch ist das nicht bei einem jeden Exemplar möglich.

Nach meiner Auffassung kann ich der Ansicht von BALDAMUS, JUNGHANS, die *horticolus* als Supspecies von *Acrocephalus arundinaceus* betrachten, nicht beipflichten; ganz besonders darum nicht, weil ihre Beobachtungen die meinigen decken. Das was BALDAMUS über seinen Nestbau sagt, dass er 5—6 Meter hoch baut und das Nest viel lockerer gemacht ist, als die wirklich kunstvoll gefertigten, auf das sorgfältigste ausgerundeten, an Rohrstängeln festgewebten Nester anderer Rohrsänger, das bestärkt uns nur, dass wir es mit einem bemerkenswerthen Beispiele der Anpassung zu thun haben, worauf unser Augenmerk ganz besonders zu richten ist, welches aber bei Beurtheilung jener Frage, zu welcher Art wir unseren Vogel als Subspecies nehmen sollen? keine Wichtigkeit hat.

Die grosse Verwirrung bezüglich der Synonymen des *Acrocephalus palustris* und *arundinaceus*, welche durch die hierher gehörigen

⁸ Russow schreibt, dass *horticolus* auch nur in der Lebensweise unterschiedlich ist.

nem alkalmas arra, hogy már ma tiszta rendszerezést alkothassunk e csoportnál, mely kiválóan alkalmazkodó és változékonyságra, különösen, mint életjelenségeiben is, nagy hajlandóságot árul el. Későbbi vizsgálatok fogják itt csak a tisztázás munkáját folytatni s talán bevégezni, mert kétségtelen, hogy oly formakör ez, mely mint a zsezsék is — úgy mondhatnám — fajokra szakadás stádiumában van.

De a mai kutatások s az e sorokban érintett momentumok alapján, a szóban forgó madarat, úgy hiszem, mégis jogosan felvehetjük a rendszerbe s mint válfajt az *Acr. palustris* faj körébe vonva, *Acrocephalus palustris horticolus* Naum. (1860) névvel különböztethetjük meg.

Ha későbbi kutatások beigazolják, hogy a NAUMANN-féle «*Sylvia fruticola*» vele megegyezik vagy a még régiebb BECHSTEIN-féle «*nigrifons*», hát a prioritás joga az ajánlott és többszörösen használt elnevezés ellenében, érvényre léphet.

A vizirigó (*Cinclus aquaticus* L.) védelme.

Irta FINSCH Ottó dr. Delmenhorst.

A bádeni belügyministeriumnak 1894 márczius 9-én kelt egyik rendelete szerint, mely a halászatra nézve káros állatokról rendelkezik, egy vidra elejtéséért 5, egy gémért 1.50 és egy vizirigóért 0 márka 80 fillér díj van biztosítva. Ha ez a rendelet — szerencsére — a jégmadarat minden ornithologus igaz örömeire ki is felejt, annál fájdalmasabban érinti a madárvilágnak minden ismerőjét és barátját a vizirigóra vonatkozó halálítélet. Hiszen a maga valójában a legkedvesebb és legérdekesebb madáralakról van szó, a mely minden hegyi patakknak igazán ékessége, s a mely — fájdalom — különböző okoknál fogva mindinkább ritkúl, eltűnedezik. Felejthetetlen — fájdalom — nagyon is korán elköltözött jó barátom, LIEBE tanár, udv. tanár.

Subspecies einzelner Forscher nur noch gesteigert wird, gestattet nicht, dass wir uns, bei dieser Gruppe schon heute ein klares, systematisches Bild schaffen könnten, da ja dieselbe ein besonders ausgeprägtes Anpassungsvermögen und Geneigtheit zum Abändern, so im Äusseren, als auch in der Lebensart bekundet. Spätere Untersuchungen werden diesbezüglich das Klären fortsetzen und vielleicht beenden, denn ausser Zweifel ist dies ein ähnlicher Formenkreis, wie der der Leinfinken, welcher sich — ich möchte sagen — im Stadium der Artengliederung befindet.

Nach dem heutigen Stand der Forschung und rücksichtlich der in diesen Zeilen besprochenen Momente aber glaube den in Frage stehenden Vogel in das System rechtmässig aufnehmen zu können und denselben in dem Kreise der *Acrocephalus palustris*-Art als dessen Subspecies mit den *Acrocephalus palustris horticolus* NAUM. (1860) bezeichnen.

Sollten spätere Forschungen beweisen, dass die NAUMANN'sche «*Sylvia fruticola*» oder die noch ältere BECHSTEIN'sche «*nigrifons*» ein und derselbe Vogel ist, so kann das Recht der Priorität, gegenüber dieser in Vorschlag gebrachten und auch vielfach gebrauchten Benennung immerhin noch angewendet werden.

Zum Schutz des Wasserschwätzers (*Cinclus aquaticus*).

Von Dr. O. FINSCH in Delmenhorst.

Nach einer Bekanntmachung des Grossherzoglich Badischen Ministeriums des Innern vom 9. März 1894 — «die Vertilgung der für die Fischerei schädlichen Thiere in Baden betreffend» wird für «Erlegung eines Fischotters M. 5, eines Fischreihers M. 1.50 und einer *Wasseramsel* 80 Pf.» als Prämie zugesichert. Wenn diese Verordnung glücklicher Weise den Eisvogel übersieht, worüber sich gewiss alle Ornithologen mit mir freuen werden, so musste die beabsichtigte «Vertilgung» des lieben Wasserschwätzers alle Freunde und Kenner der Vogelwelt um so schmerzlicher berühren. Handelt es sich doch um eine der reizvollsten und interessantesten Vogelgestalten, die jedem Gebirgswasser zur besonderen Zierde gereicht, leider